

ABSZTRAKT FESTÉSZET ÉS SZÜRREALIZMUS?

(MÜNCHENI LEVÉL.)

Az úgynevezett *Graphisches Kabinett* — München, Briennerstr. 10. — kiállítást rendez avval a csalogató és a smokkok előtt jelentőségteljes cégérrel, hogy „absztrakt festészet“. A kiállított tárgyak tendenciáját nem nehéz ezek után kitalálni. Azon már régen túl vagyunk, hogy a Lessingre és a klasszicizmusra visszavezethető poétika alapján a valóságnak térben való ábrázolását várjuk a festészettől. A valóságábrázolással már a romantika szakított, mikor megteremtette a „belülről-kifelé“ alkotó, semmiből teremtő művészetet.¹⁾

Fogadjuk el, hogy az absztrakt festészet nem akar valóságot ábrázolni: azok közé a kevés iskolák közé tartozik, amelyek bevallottan *nem* a „természetesség“ jegyében, a „térjünk vissza a természethez“ jelszavával lépnek föl, mint még a romantika is tette, sőt a szimbolizmus is bizonyos vonatkozásokban. El a természettől, menekülés az elvont geometriai elképzelések világába!

Apriori nem lehet elutasítani ezt az elvet és ha a háború előtt még harsány kacajt fakasztott minden effajta törekvés — az álrealista impresszionizmust is kinevelték annak idején — ma már komoly arccal, legföljebb fejcsóválva jönnek-mennek a „forradalom“ látogatói. 1930-ban semmiféle forradalom nem imponál többé: muzeális tárgy lett a merészség.

Legmeglepőbb azonban, hogy ezek az absztrakt piktorok — van köztük egy magyar is: Moholy-Nagy — csupá elavult címet adtak a képeiknek: Csendélet, Napos tenger, Erdő széle, Tájkép, Híd, Falusi templom, stb. Ez azt mutatja, hogy mégsem mindig egészen absztraktok, mert új eszközökkel mégis csak a jó öreg valóságot akarják megéreztetni.

Jobban megközelítik az absztrakt ideált azok a képek, amik nem akarnak egyebet ábrázolni, mint egy „technikai figurát“, valami „architekturát“, vagy „misztikus kerámiát“: az absztrakt festészet kétségtelenül lelki harmóniában akar lenni a modern indusztrializmussal, a csavarok és emeltyúk artisztikus formaerdejével és a modern iparművészettel, amelyben az egyenes vonalak és a kevészámú, nagy színfelületek dominálnak: a meissenai porcellántól a Wiener Werkstätte-ig hosszú utat tett meg a művészi látás.

Egészen bizonyos, hogy ezek a képek nem monumentális, maradandó alkotások. A legtöbbje igazán nem nyújt többet, mint kellemes színharmóniákat és vonalak, csövek egyvelegjét: mintha valami vasúti állomás színes jelzőlámpáit és elevátorait látnók. Mire jó mindez? Franz Marc egyik képcíme jellemző önvallomás: *Spielende Formen* (1914). Ha más okos dolog nem is származik belőle, annyi mindenesetre, hogy művészi látásunkat eltereli a naiv realizmus konkrétumaitól. Persze ez az „eltérés“ már évszázadok óta folyik, mert semmiféle festészet nem kongruens a naiv realizmus konkrétumaival, de úgy látszik mindig újra és újra szükség van egy-egy erősebb lökésre, amely ezt az evidens igazságot ismét tudatosá teszi.

Gyakorlatilag azonban egészen jól megfér ez a „stilus“ azokkal a művészi ágakkal, ahol a „téma“, a „tárgy“, a „gondolat“ kevésbbé fontos — gondolat ugyanis alig van ebben az absztrakt irányban, amely *lucus a non lucendo* hozza magát kapcsolatba az absztraháló lelki műveletekkel. — Megfér például a plakáttal, ahol a stilizálás és a szimplifikáció hatásosabb, mint az aprólékos pepe-

¹⁾ V. ö. erről legújabbban Thiennemann Tivadar eredeti fejtegetéseit Minerva 1929: 309.

ceselés. Jól hat az „absztrakció“ könyvcímlapokon — K a s s á k folyóiratain, „kollektivista“ propaganda füzeteken, mindenütt, ahol a tartalomnak tömegvonatkozása van és ahol hiányzik a „széplélek“, mely inkább öltözik rokokó- vagy biedermeier-formába . . . Szőnyeg, bútor, tapéta: az iparművészet ezer lehetősége nyílik meg itt, de ezzel már le is degradáltuk az absztrakt festészetet az öncélúság polcáról.

*

Ha arra gondolok, hogy húsz év óta mekkora utat tett meg a művészi látás, az impressziótól a geometriai formák festőiségéig, önkénytelenül is Hans von Marées jut eszembe, aki a háború előtt forradalmi jelenségnek számított. Fritz Burger, a müncheni egyetem fiatal és körülrajongott magántanára, az impresszionizmus és expresszionizmus kritikai úttörője, C é z a n n e és H o d l e r magyarázója, — M a r é e s fölfedezői között első helyen járt. Emlékszem, amint örökké sietve befutott az előadóterembe és már az ajtónál elkezdte a mondatot, amelynek értelme mindig az volt, hogy le kell mosolyogni a novellisztikus, irodalmi témájú, történelmi páthosú régi festészetet és lelkesedni kell a „modern“ franciákért, akik a színek és vonalak öncélú művészetét hozzák. Ez a franciaimádó germán műtörténész, aki azt merete mondani, hogy a német művészetnek előbb franciává kell lennie, hogy aztán német lehessen: súlyosan megsebesült a nyugati fronton és végül is fiatalon elesett, — de a M a r é e s-sorozat, amely ismeretlenül és elrejtve porosodott a schleissheimi kastély termeiben, ma már bent van München szívében: a „forradalmárból“ az állami galéria külön termének alkotmányos hőse lett . . .

Akkoriban még M a r é e s hallatlanul valószerűtlennek — mondhatnók „absztraktnak“ — látszott. Témáit a laikus és naiv realista nem értette, mert nem akart semmit „elbeszélni“: úgy állította oda a térbe, szerény gesztussal, az alakjait, hogy azokról nem cselekvő beszéd, hanem fájdalmas, passzív csöndesség árad felénk. A színei mintha valami ismeretlen, földöntúli világ derengései volnának: ilyen kékes-zöld, halálos tónust még senkisémet látott a valóságban. Néha Michelangelo alakjainak heroikus részvéltlenségét, néha Rembrandt tragikus fényelosztását juttatja eszünkbe. Csupa expresszió, irreális kép, mint mindenütt, ahol a művészet mélyebb lelkiséget fejez ki, a gotikus szobroknál, Greco földöntúli vízióiban, a barok extázisban.²⁾ M a r é e s épúgy vizionárius festő, mint Leonardo da Vinci, a grandiózus Rubens, a titáni erejű Hodler. Hol marad a M a r é e s misztikus, szétolvadó konturjaitól a banális valóság?

Az impresszionista M a r é e s, aki már 1887-ben meghalt, egymaga több gondolatot, absztrakciót, valóságfölöttiséget fejezett ki, mint az egész mai absztrakt és „szürrealista“ festészet.

*

Franz Roh dr. egy brosurát adott ki *Malerei der Abstrakten und der Pariser Surrealisten* címmel. Sok újat nem mond ez a reklám-írás. Azt, hogy az absztrakt festők a tárgyszerűségtől (vom Gegenständlichen) el akarnak távolodni, már régóta tudjuk. Abszolút geometria, *konstruktivizmus*, gyönyörködés a színek elemi szépségében . . . A különbség Roh dr. szerint konstruktivisták és *szürrealisták* között abban van, hogy az előbbiek racionalisták, míg az utóbbiak az ösztönszerű, titokzatos, irracionális Valamit akarják kifejezni. A szürrealisták F r e u d

²⁾ V. ö. Zolnai Béla: *Művészet és szellemi történel*, Minerva 1925: 83.

híveinek vallják magukat. A szót még Guillaume Apollinaire alkotta 1917-ben. Már a *dadaizmus*ban egy kísérteties, ismeretlen alvilágnak fölismerése dadogott. (Valóban dadogott!) A programot azonban — *Manifeste surréaliste* címmel — csak 1924-ben írta meg André Breton. Céljük: *expression pure*; folyóiratuk a *Révolution Surréaliste*, amely a tudatalatti életérzéseket akarja fölszínre hozni. (Mi ezen már régen túl vagyunk, A d y óta.) Állítólag van már szürrealista film, sőt szürrealista zene is. Mesterüknek és ősüknek P i c a s s o-t vallják. A németek között a leghíresebb kétségtelenül K a n d i n s k y, aki a háború előtt nagy botrányt okozott, ma pedig a drezdai művészeti akadémián tanár. A tanítványait bizonyára nem absztrakt művészetre tanítja . . .

Minthogy eredményekre még nem tud rámutatni, kénytelen azt mondani R o h d r., hogy a mozgalom még nincs „elintézve“. Ha más nem marad utánuk: az átmeneti korra *jellemző* alkotásaik vannak.

Egyelőre még az a helyzet tehát, hogy M a r é e s glorie-ját nem kell féltetni az absztraktistáktól.

(München.)

Édes Gergely.

AZ ALFÖLDI KÉRDÉS.

K l e b e l s b e r g Kuno gróinak a Pesti Napló jan. 5.-i számában megjelent vezércikkéből közöljük az alábbiakat.

V á s á r y István, Debrecen fiatal polgármestere, igen figyelemreméltóan nyilatkozott: vallomást tett *Nagy-Debrecen* gondolata mellett. Már megelőzőleg mi a másik tiszai nagy metropolisban *Nagy-Szeged* zászlajával mentünk a törvényhatósági választásokba. Vagy másfél éve annak, hogy e lap hasábjain megjelent *Nagy-Szeged és Nagy-Debrecen* című vezércikkem, mely akkor sok vitára adott alkalmat. De az eszme, amint látszik, mégis termékeny talajra hullt, mert Budapest után két legnagyobb városunk polgármestere — S o m o g y i Szilveszter Szegeden és V á s á r y István Debrecenben — teljes tudatában vannak annak, hogy itt nemcsak az ország második és harmadik városának továbbfejlesztéséről, valamely lokális vagy legfeljebb regionális célról van szó, hanem általános nagy nemzeti érdekről. A modern Budapestet voltaképpen két ember alkotta meg: J ó z s e f nádor a hivatalos apparátus segítségével és S z é c h e n y i István társadalmi és közgazdasági elgondolásával. A löversenyek és a Nemzeti Kaszinó nélkül a történelmi családok nem költöztek volna fel teli időre Budapestre, az Akadémia nélkül pedig a politikai főváros nem lehetett volna egyben szellemi gócpont is. Budát Pesttel a Lánchíddal egy várossá kellett összekötni; a dunagőzhajózási szabályozás, meg a vasúti építési tervek érlelték a közgazdasági gócpont koncepcióját.

De S z é c h e n y i gondolatának szerves továbbfejlesztése lenne-e most már az, ha nem érnék be azzal, hogy a nyolc és fél millió lakossal bíró országnak 1,300.000 népességű központja van és az extenzív fejlődést tovább hajszolva, elérnék a kétmillió közelében oda, ahol most Bécs van és ami annyi belső elmentétnék szülőoka szomszédjainknál?

Mi hozza létre az ilyen extenzív fejlődést?

A középosztálynál az, hogy mindenki budapesti főiskolákra tódul, itt belekóstol a nagyvárosi élet kellemességeibe és így unalmassá válik számára az